

Розділ 5.

ПАМ'ЯТІ НЕЛЛІ ІВАНОВОЇ-ГЕОРГІЄВСЬКОЇ

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2020.1\(33\).211988](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2020.1(33).211988)

УДК130.1:177

Ганна Нівня

НЕЗРЯЧИЙ ЯК ІНШИЙ

Дослідження націлене на виявлення специфічних особливостей досвіду незрячого як Іншого. Проілюстровано сприйняття незрячого як Чужого, зумовлене специфічністю світосприйняття людини, позбавленої зору, показано сприйняття звичайного індивіду як Чужого з позиції незрячого. Перехід з категорії Чужого до категорії Іншого пропонується здійснювати за допомогою комунікації, спрямованої на пошук спільних фрагментів досвіду.

Ключові слова: незрячий, Інший, Чужий, досвід, коеволуція.

В сучасному світі стрімко зростає тенденція до інклюзії. До активної суспільної взаємодії залучаються верстви населення раніше повністю або частково ізольовані від соціуму. Це, насамперед, люди з ментальними особливостями, вадами зору, слуху, опорно-рухової системи.

Подібний зсув у бік інтеграції зумовлений як розвитком цифрових технологій, що як буде показано нижче, відкриває нові шляхи для комунікації, так і загальними змінами у суспільній свідомості. Соціум готовий прийняти незвичайних людей, і останні, в свою чергу, відкриті для діалогу та співпраці.

Отже, сьогодні на перший план виходить питання порозуміння, без якого соціальна взаємодія не може бути успішною. В таких умовах ми вважаємо необхідним звернутися до феноменологічного підходу, оскільки саме у руслі даного напрямку глибоко досліджувалась проблема Іншого. Важливо провести розрізнення між Іншим та Чужим щодо людей з інвалідністю. Здійснена на теоретичному рівні, ця операція в перспективі сприятиме практичному переведенню незвичайних людей з категорії Чужих до категорії Інших або Інакших. Солідаризуючись з українським філософом В. І. Кебуладзе, на думку якого феноменологія як метод відмовляється шукати справжню реальність поза тою, що дана нам у досвіді [Кебуладзе 2011: 16], ми зусередимось на дослідженні проблем, зумовлених розбіжностями у досвіді звичайних людей та людей з інвалідністю.

Розглядаючи людину із особливостями крізь призму взаємовідношення «Я – Інший», ми пропонуємо не забувати про той факт, що у діалозі між звичайною людиною та людиною з особливими потребами остання так само перебуває в центрі власного універсуму та сприймає як Іншого або Чужого здорового індивіда.

У фокусі нашої уваги в даному дослідженні є незрячий. Проблема діалогу між звичайними людьми та незрячими є гострою і актуальною. Окрім природного непорозуміння між звичайними людьми, та людьми

позбавленими зору, спричиненого вищезгаданими суттєвими розбіжностями у досвіді та світосприйнятті вцілому, має місце шей стала символіка сліпоти, через яку досвід незрячого або містифікується та підноситься, або знецінюється та зневажається.

Незважаючи на зазначену актуальність, дана проблема залишається мало дослідженою. Взаємовідношення «Я – Інший» ми знаходимо у працях Е. Гусерля, Е. Левінаса, Ж.-П. Сартра та ін. Феноменологічні концепції Іншого в сучасній філософії досліджує О. Марчук; феномен інтерсуб'єктивної позиції розглядає О. Бутова; явище віртуальної інтерсуб'єктивності висвітлює Д. Соколова. Проте в подібних роботах увага акцентується на взаємодії звичайних людей, досвід яких не має таких суттєвих розбіжностей, як досвід незрячого та індивіда, домінантою світосприйняття якого є візуальний канал. Проблема інакшості та інакшого досвіду стає предметом дослідження таких українських філософів як А. Єрмоленко, В. Кебуладзе, Т. Лютий та ін. Так зазначена тема плідно обговорювалася в ході круглого столу «Інакший досвід: збагнути незбагненне» [Бондар, Балашова, Білий та інші: 2019]. Однак специфічні особливості світосприйняття незрячого залишаються недостатньо висвітленими.

Метою даного дослідження є виявлення специфічних особливостей досвіду незрячого як Іншого. Відповідно до мети, автор ставить перед собою завдання проаналізувати стереотипи, пов'язані з інтерпретацією досвіду незрячої людини; дослідити труднощі взаємодії з незрячим, зумовлені відсутністю зорового контакту; показати сприйняття звичайного індивіду як Чужого з позиції незрячого.

Людина в своїй екзистенції обдарована і, водночас, проклята власною тілесністю. Тіло як провідник чуттєвого досвіду, являє собою водночас подобу в'язниці для свідомості. Можна сказати, що певною мірою тіло диктує свої правила духу. В будь-якому разі, тіло є спільним для всіх людей способом буття у світі або ж володіння світом [Мерло-Понті 2001: 180–188]. Таким чином, людина, тіло якої має певні вади, сприймається іншими як така, що володіє світом не повною мірою або перебуває з ним в певних незвичайних, навіть містичних стосунках.

Незрячим, як тим, що позбавлені зорового зв'язку зі світом, здавніх-давен приписувався певний надприродний досвід, і, водночас, їх власний досвід знецінювався як неповний або навіть хибний. Так, у традиційній культурі закриття очей символізувало припинення контакту зі світом людей. Отже, незряча людина вважалася, в певному сенсі, потойбічною істотою. Звідси вираз «сліпий духом Бога бачить» [Байбурин 1993: 106, 206]. Подібні міфологічні уявлення і сьогодні зберігаються у вигляді приписування людям, позбавленим зору, надприродних, екстрасенсивних здібностей або повної

свободи від мирських спокус.

Ще одним стереотипом, пов'язаним із символічним розумінням сліпоти, є неупередженість та підкорення долі. Юстиція вершить правосуддя із зав'язаними очима, не дивлячись, свої дарунки розкидає Фортуна [Бидерман 1996: 55, 248]. Але незважаючи на всі згадані цілком позитивні символічні значення сліпоти, цей стан загалом пов'язаний із негативним смисловим навантаженням. В першу чергу це проявляється у негативних конотаціях слів «сліпий», «сліпота», що нерідко вживаються як метафори необізнаності, зашореності або душевної черствості. Абстрагувавшись від лексичних тонкощів, і звернувшись до сфери буденної свідомості, ми неминуче зіштовхнемось з тим фактом, що втрата зору є найбільшим страхом більшості людей. Боючись втратити зір, людина ніби боїться втратити світ або себе у світі.

Сукупність уявлень, що ґрунтуються на синтезі символічних сенсів сліпоти, визначає сприйняття незрячих звичайними людьми. Тобто вперше зустрічаючи незрячого, здорова людина вступає в діалог, сприймаючи співбесідника крізь призму стереотипних уявлень. Останній же, зі свого боку, починаючи діалог, розуміє, як саме його сприймають, що може спричинювати певну настороженість, ворожість незрячого щодо здорової людини.

Прибічники феноменологічного підходу наголошують на сприйнятті Іншого як людини особливої, а не як такої, що виконує певну роль, а це можливо лише через діалог, в якому розкривається особистість учасників [Марчук 2008: 5]. В ракурсі нашої проблематики учасникам діалогу слід вчитися абстрагуватись від дихотомії ролей зрячий-незрячий, позбавлятися стереотипів та кліше, шукати шляхів до осердя досвіду співбесідника, проявляти емпатію.

Суттєвою перепорою для взаємодії із незрячим є відсутність зорового контакту. В аспекті феноменології свідомість Іншого для мене завжди залишається непрозорою [Соколова 2015: 55]. Внутрішній світ незрячого здається ще більш таємничим та замкненим саме через відсутність зорового контакту. Дзеркало душі є за навішеним, і через це людина, позбавлена зору, здається захищеною сама в собі. Нерідко, звертаючись до незрячого, співбесідник мимоволі підвищує голос, намагаючись таким чином компенсувати відсутність діалогу очей, і ніби прагнучи «докричатися» до реципієнта.

Відсутність зорового контакту нерідко підсилюється слабкою вираженістю міміки та жестів у людини, яка не бачить. Не вміючи висловити емоції та почуття загальноприйнятими способами, незрячий сприймається як такий, що позбавлений почуттів, або як такий, що навмисне їх приховує.

Однак подібна обмеженість невербальної комунікації зумовлена не бідною емоційною сферою, а обмеженістю невербального досвіду. Не бачачи жестикуляцію та міміку інших, незрячий не включає її у власну картину світу, не пов'язує той чи інший рух з певною емоцією і, в кінцевому підсумку, вважає невербальні знаки зайвими та позбавленими сенсу. Можна сказати, що з позиції незрячого спеціально навчаючись основним жестам та імітації зорового контакту, він скоріше приймає правила соціально комунікативної гри, ніж компенсує щось.

Оскільки психічне життя Іншого не може бути нам дано безпосередньо, ми розуміємо як він керує своєю психічною тілесністю за аналогією із власним досвідом. «За аналогією з тим, як Я конституую сенс оточуючої предметності у ньому, я розумію, яким чином їх може конституювати Інший» [Звягинцева 2014]. У ситуації сприйняття незрячого як Іншого аналогія як метод є неспроможною. Прагнучи проникнути у внутрішній світ незрячого, сконструювати його досвід, людина заплющує очі. Проте даний шлях є помилковим, оскільки таким чином звичайний індивід ніби втрачає себе і світ, залишившись наодинці із давнім жахом сліпоти, в той час як незрячий не бачачи світ, концентрується на сприйнятті інших його граней. Щоб збагнути досвід незрячого, слід відкинути загальноприйнятну настанову, сформульовану М. Мерло-Понті, як «світ є тим, що ми бачимо, і водночас тим, що нам ще належить навчитися бачити» [Аветисян 2018: 95]. Більш доречним було б спробувати сприймати реальність, абстрагуючись від візуальних образів, сфокусувавши увагу на даних слуху, дотику, і вербальному аспекті спілкування.

Повертаючись до питання зорового контакту згадаємо вислів Ж.-П. Сартра: «Інший – це той, хто на мене дивиться» [Сартр 2000: 279]. Через погляд Інший об'єктивує мене, оскільки погляд є посередником, що відсилає мене до мене. За Сартром бути тим, на кого дивляться, означає бути пізнаваним Іншим, і можливість бути побаченим є основою такого переживання як сором [Сартр 2000: 279–283]. Тема зв'язку сорому та стороннього спостерігача за допомогою художніх засобів розкривається португальським письменником Ж. Сарамого в романі-притчі «Сліпота». В межах змодельованої автором ситуації всі люди з невідомих причин втрачають зір. Одним з аспектів роману є втрата сорому як результат засліплення та відсутності стороннього зрячого спостерігача [Сарамого 2013]. Однак за межами художнього простору коли в ролі Іншого постає незрячий можливі два шляхи: за першим – Я справді позбавляється сорому; за другим – Я ніби наділяє цього Іншого своїм поглядом. Проте якому способу буде віддано перевагу визначають скоріше соціальні, а не феноменологічні чинники.

Цікавою здається ситуація, в якій незрячий виступає і в ролі Я, і в ролі Іншого. В цьому випадку об'єктивація відбувається не через погляд, а через слух. Інший вслухається в мене, в мої кроки, мої інтонації і, головне, у слова. Примітно, що багато таких діалогів могли б слугувати контраргументом твердженню Сарамого про відсутність сорому у середовищі незрячих.

Ймовірно, витоки цього явища слід шукати в зв'язку досвіду та соціальності. Оскільки досвід має соціальне походження [Звягинцева 2014], а незрячі спочатку живуть у світі, що «належить» зрячим, навіть люди, які не бачили з народження, мають в своїй свідомості великий масив інформації, пов'язаної із візуальними проявами буття. Так, поняття про кольори засвоюється незрячими на рівні асоціацій із тактильними або звуковими образами, а поняття про припустимість чи неприпустимість, естетичність або неестетичність певних дій – на рівні соціальних норм. Таким чином, у незрячого ніби є два рівні сорому: сором, який виникає, коли Іншим для нього постає незрячий, і сором, викликаний спрямованим на нього поглядом. Так само жінка буде менше соромитися погляду іншої жінки, і більше, коли в ролі Іншого постане чоловік. Але спілкування двох незрячих в жодному разі не можна вважати повністю позбавленим сорому.

Досвід незрячих є настільки специфічним і відмінним від досвіду звичайних людей, що під час діалогу, як правило, мова йде про взаємодію з Чужим, а не з Іншим. Чужого ми розуміємо як нескінченно Іншого, справді інакшого, зовсім відмінного «від мене», тобто такого, «чий переживання ніколи не будуть доступними мені» [Марчук 2007: 75–77]. Орієнтація сучасної культури на візуальні образи посилює чужинність незрячого. Не маючи змоги ознайомитись із колосальним об'ємом візуальної інформації, органічно включити її у власний досвід, він часом є подібним інопланетянину із фантастичного роману. Найвідоміші зразки живопису і архітектури, меми, логотипи, нові віяння у моді, зовнішній вигляд інших, відтінки поглядів – всі ці елементи візуальної реальності людина, позбавлена зору, повинна опановувати як незнайому мову. Цей процес є тривалим, потребує активності незрячого і, в кінцевому підсумку, засвоєння візуального культурного коду ніколи не може бути повним. Незрячий, що нехтує ознайомленням із візуальною складовою культури залишається для звичайних людей Чужим.

Зі свого боку, звичайний індивід виступає як Чужий для незрячого. Природною реакцією на чужорідний об'єкт є уникнення контакту. Так звичайні люди можуть свідомо обмежувати спілкування з незрячими, уникати інформації, пов'язаної з ними, абстрагуватися від теми. В даному

випадку настороженість перед чужим посилюється страхом власної сліпоти.

Незрячі, зі свого боку, будують власне життя таким чином, щоб уникнути взаємодії із звичайними людьми. В цій ситуації провідними мотивами є страх бути незрозумілим, певний ступінь заздрості до тих, кому доступний значно більший шар інформації та інші чинники.

Проте Чужий окрім загрози несе із собою привабливість [Марчук 2007: 79–81]. Саме ця амбівалентність Чужого зумовлює протилежно спрямовану тенденцію, а саме взаємне тяжіння та спроби порозумітися. Прагнучи зрозуміти незрячих, звичайні люди проявляють інтерес, цікавлячись як питаннями побуту, так і тонкощами світосприйняття незрячих. Відсутність зору може вабити як засіб абстрагуватися від зовнішніх переживань та сконцентруватися на внутрішньому, духовному житті.

Незрячі ж намагаються розширити межі власного досвіду, якомога більше дізнавшись про візуальний бік реальності. Розвиток цифрових технологій, і, зокрема, програм екранного доступу сприяє прилученню незрячих до візуального шару сучасної культури. Доступ до електронних текстів, технології розпізнавання графіки, інтернет ресурси із текстовими описами відео та графічного контенту: все це допомагає незрячим збагатити палітру досвіду.

Для подальшого розкриття теми слід звернутися до феномену віртуальної інтерсуб'єктивності, тобто такої, що зароджується у процесі віртуальних комунікацій. Віртуалізація сприяє розширенню поля інтерсуб'єктивних сенсів і помітному ускладненню комунікації. Так, у комунікацію між Я та Іншим залучаються віртуальні суб'єкти, що привносять у взаємодію нові значення [Соколова 2013: 54–55].

В умовах віртуальної інтерсуб'єктивності Діалог, що здійснюється через комп'ютер або смартфон зовсім стирає межі між зрячим і незрячим співбесідниками. Акцент на вербальній складовій бесіди, відсутність жестикмуляції, міміки та зорового контакту, використання смайлів, що виражають певні емоції: все це є запорукою вдалого діалогу. На жаль, саме тому деякі незрячі віддають перевагу віртуальному спілкуванню, уникаючи традиційної комунікації. Анонімність, яку гарантує віртуальний простір, дозволяє людині із проблемами зору приховати власну особливість, та прикинутись такою, як усі, якщо завгодно, пограти в таку.

З іншого боку, інтернет-середовище налаштовує на певну розкутість. Саме на віртуальних майданчиках незрячі готові ділитися особливостями власного досвіду, висвітлювати специфіку світосприйняття, вільно розкривати теми, які є табуованими по цей бік екрану. Сьогодні поширюється кількість відео та текстових блогів, присвячених даній тематиці, автори яких є незрячими.

Отже, зустріч з Чужим, як контакт із незбагненим, слугує для обох сторін смисловим струсом [Марчук 2007: 127–129]. Через обопільний страх та відторгнення, через заздрість та захоплення, через привабливість та природну цікавість приходить порозуміння. Елементи досвіду взаємопроникають, і Чужий, припинивши буди незрозумілим, незбагненим, перетворюється на Іншого.

На думку українського дослідника А. Єрмоленка необхідною умовою для створення спільного життєсвіту, котрий забезпечує порозуміння, є емпатія, тобто «здатність відчутти те, що відчуває інший» [Бондар, Балашова, Білий та інші 2019: 9–11]. Тож важливою віхою на шляху від Чужого до Іншого є пошук спільних фрагментів досвіду. Намагаючись збагнути досвід незрячого, людина, орієнтована на візуальне світосприйняття, нерідко доходить висновку, що незрячий, позбавлений можливості осягнути світ очима, позбавляється у такий спосіб можливості бути щасливим, відчувати радість життя, повноту буття, закохуватись, захоплюватися пристрасно, шукати і знаходити прекрасне і под. Таким чином, здається, що досвід незрячого є край убогим та незрозумілим. Художнім виразом таких хибних уявлень є цитата з вище згаданого роману Ж. Сарамаго: «Почуття, якими ми жили, і які нам допомагали бути такими, як ми були, були почуттями людей зрячих, у незрячих почуття будуть зовсім іншими» [Сарамаго 2013: 339]. Незрячі сьогодні намагаються довести суспільству не лише власну працездатність, незалежність або проголосити свої права. Головним чином вони намагаються показати, що вміють і можуть бути щасливими, прагнуть до самореалізації та самовдосконалення, здатні кохати, дружити, проявляти емпатію, захоплюватися пристрасно, помилятися, піддаватися спокусам, одним словом, їх універсум включає до себе ті самі складові, як і у звичайних людей. Більше того, це саме ті складові, що становлять осердя досвіду. Незрячі сьогодні заперечують власну чужість та проголошують власну інакшість.

Результати подібної взаємодії ми можемо спостерігати вже зараз. Публіка проявляє інтерес до блогів, які ведуть незрячі, що свідчить про готовність прийняти інший досвід. Ознайомившись за допомогою подібних блогів зі світосприйняттям незрячих, звичайні люди перестають сприймати незрячих як Чужих. Зрячі, зі свого боку, вчать відкривати незрячим світ візуальних образів через асоціації та вербальний опис. Це відбувається як на інтернет-майданчиках, так і в сфері буденного спілкування. Також набувають поширення інклюзивні проекти, в ході яких звичайні та незрячі люди займаються певною спільною діяльністю, підтримують, мотивують одне одного. Таким чином народжується діалог, спрямований на порозуміння, пошук спільного та дослідження відмінного. У світосприйнятті

це діалог як в вузькому сенсі (міжособистісний), так і в широкому сенсі (соціальний).

Кінцевою метою такого руху має бути реалізація принципу коеволуції, тобто мистецтва «жити разом», сталого сумісного розвитку, партнерства, стимулювання толерантності до інших людей, іншого образу життя [Бурова 2016: 50]. Ступінь реалізації даного принципу визначає рівень прогресивності суспільства.

Наступним етапом подібної взаємодії нам здається формування нової інтрасуб'єктивної множинності. Під інтрасуб'єктивною множинністю ми, погоджуючись із О. Буровою, розуміємо «досвід спілкування з «Іншим собою», (діалог між мною і мною самим)... на відміну від рефлексії, не лише схильність до аналізу своїх внутрішніх станів, але збирання людиною в одне внутрішнього досвіду» [Бурова 2016: 51]. Тобто в ході подальшого діалогу і пошуку порозуміння між звичайними та незрячими людьми, не лише незрячі матимуть в своєму досвіді «внутрішніх зрячих», а й зрячі віднайдуть у власному досвіді внутрішніх незрячих. Так і перші і останні збагатять власний універсум досягненням інших, досі прихованих і недоступних граней буття.

Резюмуючи викладене вище, підведемо підсумок. Сприйняття незрячих звичайними людьми визначається сукупністю уявлень, що ґрунтуються на синтезі символічних сенсів сліпоти. До подібних міфів належать з одного боку уявлення про надприродні здібності незрячих, їх свободу від мирських спокус, з іншого боку – шаблони щодо зашореності і необізнаності людей, позбавлених зору. В таких умовах для ефективного діалогу важливо абстрагуватися від стереотипів та кліше.

Взаємодія з людиною, що має проблеми зору ускладнюється через відсутність зорового контакту та неповне володіння незрячим невербальною мовою, що спричинено обмеженістю візуального досвіду. У діалозі з незрячим на перший план виступає вербальне спілкування. Стирання меж між зрячим та незрячим співбесідником відбувається у віртуальному просторі, який являє собою специфічну текстову реальність.

Специфічність досвіду людини, позбавленої зору, зумовлює сприйняття незрячого як Чужого. В свою чергу, незрячий сприймає як Чужого звичайну людину. Комунікація, спрямована на пошук спільних фрагментів досвіду спричинює зняття тавра чужинності та переведення співбесідників в розряд Інших або Інакших. Саме такий відкритий діалог, учасники якого прагнуть порозумітися та прийняти одне одного веде, в кінцевому підсумку, до реалізації принципу коеволуції, комфортного співбуття та відкриває для обох сторін нові способи світорозуміння.

Отже подальші дослідження теми в перспективі сприятимуть ефективній

взаємодії та комунікації звичайних людей і людей, позбавлених зору та, як наслідок, забезпечать практичну реалізацію принципу інклюзії.

Список використаної літератури

- Аветисян, А. (2018) *Феноменологічне дослідження візуального досвіду: погляд художника (за творами Мориса Мерло-Понті)*, в: *Філософська думка*, № 1, Київ, сс. 94–105.
- Байбуурин, А. К. (1993) *Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов*. Санкт-Петербург: Наука, 240 с.
- Бидерманн, Г. (1996) *Энциклопедия символов*, пер. с нем. В. М. Валькова, Ю. Ю. Вейнгольда, В. С. Гринько, А. П. Дурилова, Л. Б. Шульца; общ. ред. и вст. сл. к русск. изд. А. С. Свенцицкой. Москва: Республика, 335 с.
- Бондар, А., Балашова, О., Білий, О. та ін. (2019) *Інакший досвід: збагнутине збагнення*, в: *Філософська думка*, № 3, Київ, сс. 6–59.
- Бурова, О. Е. (2016) *Философские подходы к определению сущности интрасубъективной позиции*, в: *Ярославский педагогический вестник*, вып. 6, Ярославль, сс. 47–54.
- Звягинцева, Е. И. (2014) *Тематизация Другого в трансцендентальной феноменологии Э. Гуссерля и феноменологической социологии А. Шюца*, в: *Вестник КазГУКИ*, № 1, Казань. Дата обращения: 21.12.19. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/tematizatsiya-drugogo-v-transtsendentalnoy-fenomenologii-e-gusserlya-i-fenomenologicheskoy-sotsiologii-a-shyutsa>.
- Кебуладзе, В. І. (2011) *Феноменологія досвіду*. Київ: Дух і Літера, 280 с.
- Марчук, О. В. (2007) *Феноменологічні концепції Іншого в сучасній філософії*, дис. на здобут. вченого ступеня кандидата філос. наук, спец. 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури. Київ, 175 с.
- Мерло-Понті, М. (2003) *Видиме й невидиме: Зробочими нотатками*, пер. з франц. Є. Марічева. Київ: КМ Академія, 268 с.
- Мерло-Понті, М. (2001) *Феноменологія сприйняття*, Пер. з франц., післямова та прим. О. Йосипенко, С. Йосипенка. Київ: Український Центр духовної культури, 552 с.
- Сарамаго, Ж. (2013) *Сліпота*, пер. з португ. В. Й. Шовкуна. Харків: Фоліо, 442 с.
- Сартр, Ж.-П. (2000) *Бытие и ничто. Опыт феноменологической онтологии*, пер. с франц., предисл. В. И. Колядко. Москва: Республика, 638 с.
- Соколова, Д. М. (2015) *Виртуальная интрасубъективность: социальный и экзистенциальный аспекты анализа*, в: *Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология*, вып. 3 (23),

Пермь, сс. 50–56.

Анна Нивня

НЕЗРЯЧИЙ КАК ДРУГОЙ

Исследование нацелено на выявление специфических особенностей опыта незрячего как Другого. Проиллюстрировано восприятие незрячего как Чужого, обусловленное специфичностью мировосприятия человека, лишённого зрения, показано восприятие обычного индивида как Чужого с позиции незрячего. Переход из категории Чужого к категории Другого предлагается осуществлять с помощью коммуникации, направленной на поиск общих фрагментов опыта.

Ключевые слова: незрячий, Другой, Чужой, опыт, коэволюция.

Hanna Nivnya

BLIND AS ANOTHER

The study identifies specific features of the blind's experience as Another. According to the study's goal, the author aims to analyze the stereotypes associated with the interpretation of the experience of a blind person; to investigate the difficulties of interaction with the blind due to lack of eye contact; to show the perception of the ordinary individual as a Stranger from the position of the blind. The author uses phenomenological approach, which has been the basis of a profound analysis of Another's challenges.

By determining mythological conceptions and symbolic meaning of blindness, the author illustrates mystification stereotypes or impairment of the blind's experience, which causes a complication of dialogue between ordinary and blind people. In this regard, it is proposed to build a dialogue, abstracting from the dichotomy of the roles of "sighted" and "blind", searching for the core experience of the interlocutor.

Using phenomenology, the research highlights the complications in communication between sighted and blind people, caused by a lack of visual contact and non-verbal communication. The latter is due to the limited non-verbal experience of a blind. The failure of the analogy method is demonstrated. The author provides the situations in which visually impaired person acts both as Himself and Another. In this case, Himselfness is understood by Another through hearing and verbal components.

The study distinguishes the concepts of Another and Alien regarding people with disabilities. The perception of the blind as Stranger is exposed, due to the specific views of the sightless individual and the cultural code assimilation. The study features the perception of an ordinary individual as Stranger by the blind. Nowadays, the blurring of boundaries between sighted and blind takes

place in virtual reality as a specific textual space. The research demonstrates how digital technologies in general and screen access programs, in particular, contribute to the involvement of the blind in the visual layer of modern culture, which enriches the experience of the blind person, and, ultimately, eliminates its alienation. The transition from Alien to Another is proposed through communication, producing common fragments of experience. The ultimate goal of the interaction is the realization of co-evolution principle and open dialogue, enriching understanding between people.

Keywords: blind, Another, Alien, experience, co-evolution.

References

- Avetisyan, A. (2018) *Fenomenologichne doslidzhennya vizualnogo dosvidu: poglyad hudozhnika (za tvorami Morisa Merlo-Ponti)* [Phenomenological research of visual experience: an artist's opinion (according to Maurice Merlot-Ponti)], v: *Filosofska dumka*, № 1, Kyiv, pp. 94–105.
- Bajburin, A. K. (1993) *Ritual v tradicionnoj kulture. Strukturno-semanticheskij analiz vostochnoslavjanskih obryadov* [Ritual in traditional culture. Structural and semantic analysis of East Slavic rites], Sankt-Peterburg, Nauka, 240 p.
- Bidermann, G. (1996) *Enciklopediya simbolov*. [Encyclopedia of Symbols], per. s nem. V. M. Valkova, Y. Y. Vejngolda, V. S. Grinko, A. P. Durilova, L. B. Shulca; obshch. red. i vst. sl. k russk. izd. A. S. Svencickoj, Moskva, 335 p.
- Bondar, A., Balashova, O., Bilij, O. ta in. (2019) *Inakshij dosvid: zbagnuti nezbagnenne* [Another experience: Understanding the incomprehensible.], v: *Filosofska dumka*, № 3, Kyiv, pp. 6–59.
- Burova, O. E. (2016) *Filosofskie podhody k opredeleniyu sushchnosti intersubektivnoj pozicii* [Philosophical approaches to determining the essence of intersubjective position], v: *Yaroslavskij pedagogicheskij vestnik*, vyp. 6, Yaroslavl, pp. 47–54.
- Zvyaginceva, E. I. (2014) *Tematizaciya Drugogo v transcendentalnoj fenomenologii E. Gusserlya i fenomenologicheskoy sociologii A. Schutz* [Thematicization of the Other in the transcendental phenomenology of E. Husserl and the phenomenological sociology of A. Schutz], v: *Vestnik KazGUKI*, № 1, Kazan. Retrieved December 21, 2019 from <https://cyberleninka.ru/article/n/tematizatsiya-drugogo-v-transsendentalnoy-fenomenologii-e-gusserlya-i-fenomenologicheskoy-sotsiologii-a-shyutsa>.
- Kebuladze, V. I. (2011) *Fenomenologiya dosvidu* [Phenomenology of experience], Kiiv: Duh i Litera, 280 p.
- Marchuk, O. V. (2007) *Fenomenologichni koncepcii Inshogo v suchasnij filosofii* [Phenomenological concepts of Another in the contemporary philosophy],

- dis. na zdobut vchenogo stupenya kandidata filos. nauk, spec. 09.00.04 - filosofska antropologiya, filosofiya kulturi, Kyiv, 175 p.
- Merlo-Ponti, M. (2003) *Vidime j nevidime: Z robochimi notatkami* [Visible and invisible: With working notes], per. z franc. E. Maricheva. Kyiv, KM Akademiya, 268 p.
- Merlo-Ponti, M. (2001) *Fenomenologiya sprijnyattya* [Phenomenology of perception]. Per. z franc., pislyamova ta prim. O. Josipenko, S. Josipenka. Kyiv, Ukrainskij Centr duhovnoy kultury, 552 p.
- Saramago, J. (2013) *Slipota* [Blindness], per. z portug. V. J. Shovkuna, Harkiv, Folio, 442 p.
- Sartre, Z.-P. (2000) *Bytie i nichto. Opyt fenomenologicheskoy ontologii* [Being and Nothing. The experience of phenomenological ontology], per. s franc., predisl. V. I. Kolyadko, Moskva, Respublika, 638 p.
- Sokolova, D. M. (2015) *Virtualnaya intersubektivnost: socialnyj i ekzistencialnyj aspekty analiza* [Virtual intersubjectivity: Social and existential aspects of analysis], v: *Vestnik Permskogo universiteta. Filosofiya. Psihologiya. Sociologiya*, vyp. 3 (23), Perm, pp. 50–56.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2020

Стаття прийнята 16.04.2020

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2020.1\(33\).211989](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2020.1(33).211989)

УДК 165.322:141.132

Анна Ільїна

**ДЕКАРТ *SUB SPECIE TRANSCENDENTALIS*:
КАНТІАНСЬКА І ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА
РЕТРОСПЕКТИВИ**

Статтю присвячено дослідженню філософської концепції Декарта з погляду трансцендентальної перспективи. Аналіз стосунку, що виникає між Декартовою філософією і трансцендентальними проектами Канта, Гусерля і Деріда дозволяє авторці виявити аспекти і мотиви картезіанської думки, що відповідають засадничим принципам трансцендентального мислення. Демонструється амбівалентність оцінки Декартової філософії з боку трансцендентальних підходів Канта і Гусерля як джерела трансцендентального методу і водночас як осердя заперечуваної трансценденталізму «догматичної» метафізики. Виявляється сутнісний зв'язок між Декартовою настановою, визначеною Гусерлем як «я сам», з ідеєю іншості, що має фундаментальне значення для трансцендентального мислення.

Ключові слова: *cogito, трансцендентальне, субстанційність, відношення, інакшість, епохе.*

В дослідженні засад трансценденталізму неможливо залишити поза належною увагою філософську постать Рене Декарта, роль якого в конституюванні трансцендентальної думки є непересічною. Як відомо, Едмунд Гусерль вважав Декарта засновником «трансцендентального мотиву» [Husserl 1976: 100], радикалізація якого є справою феноменологічного вчення, і визначав феноменологію як «картезіанство ХХ століття» [Husserl 1973b: 3]. В текстах засновника феноменології знаходимо програмне твердження про те, що трансцендентальна філософія бере свій початок від Декарта [Husserl 1997: 187]; відповідно, трансцендентальна феноменологія може уважатися новим картезіанством [Husserl 1973a: 43].

Критична рецепція картезіанської філософії – одна із засадничих характеристик трансцендентально-феноменологічного проекту¹. При цьому потрібно зауважити, що феноменологічна філософія являє собою не просто один з багатьох трансцендентальних напрямків. Сам Гусерль фактично ототожнював феноменологію і трансценденталізм, розглядаючи феноменологію як радикальну, довершену, кульмінаційну версію трансцендентального мислення. Як зазначає Неллі Іванова-Георгієвська, «Феноменологію Гусерля слід сприймати як трансцендентальну філософію